

2. LANDELIJK GEBIED

2.1. Beschrijving landschapstypen

Aalten maakt, door haar ligging op de grens van het hoge terras van het Oost - Nederlands plateau en een diep uitgesneden dal van de Rijn, een haast onNederlandse indruk. Heuvels, dalen, akkerbouw en weilanden, bosgronden en vlakten wisselen elkaar af. Kenmerkend is de ligging van de gemeente tegen de rijksgrens. De rijksgrens scheidt het dorp Dinxperlo van het Duitse Süderwick. Om een beeld te krijgen van de gemeente worden in deze paragraaf de kenmerkende ruimtelijke karakteristieken op een rij gezet. Bij het opdelen van de gemeente in verschillende deelgebieden zal de beschrijving van de ruimtelijke opbouw en karakteristiek als basis dienen.

Door het aanwezige hoogteverschil is er een diversiteit van landschapstypen waarneembaar. Globaal kan er een tweedeling gemaakt worden in het oude ontginningslandschap (gebiedsdelen die al voor de grootschalige ontginningen in de 19e en 20e eeuw in cultuur zijn gebracht) en het jonge ontginningslandschap (alle rond 1850 nog 'woeste' gronden die inmiddels in cultuur zijn gebracht). Het oude ontginningslandschap bestaat uit: het essenlandschap, hoevenlandschap en landgoederenlandschap. Het jonge ontginningslandschap in heide- en veenontginningen, beekdalen rond Bredevoort en het ruilverkavelingslandschap.

Het *essenlandschap* is visueel ruimtelijk waardevol en kenmerkt zich door grote bolvormige akkers en het open karakter zonder beplanting of bebouwing. De essencomplexen zijn te vinden ten noorden van Aalten bij de buurschappen Dale en Barlo en in het zuidwesten van de gemeente. Verspreid over de gemeente komen naast de grote essencomplexen kleinere een- en meermans essen voor, ook wel bouwkampen genoemd.

Deze kleinschalige, gevarieerde gebieden met veel microreliëf vormen het *hoevenlandschap*. Kenmerkend is de grillige en complexe verzameling van bouwlandjes, weilandjes, bossages en boerderijen. Het occupatiepatroon bestaat uit verspreid gelegen boerderijen, soms in clusters bijeen met oude bouw- en graslanden. Het is een van oorsprong kleinschalig landschap dat heden ten dage aan schaalvergroting in de agrarische sector wordt onderworpen.

Het *landgoederenlandschap* is eigenlijk een parkachtige variant van het hoevelandschap met veel oude beplantingselementen. Het beeld is besloten door de aanwezigheid van bossen en lanen met een iets of wat gebogen verloop. De beplanting geeft het landgoed een statig karakter. Voorbeelden van landgoederen zijn 't Winkel, Walfort en Hondorp.

Van de jonge ontginningslandschappen komt het landschap van de *heide- en veenontginningen* in Aalten het meeste voor. Dit is een landschap met vrij grote rechthoekige kavels en rechte wegen met beplantingsgordels of bomenrijen erlangs. In veel gevallen zijn de schuren veel groter en geheel anders van bouw dan het woonhuis, dit in tegenstelling tot de oudere boerderijen waar woonhuis en bijgebouwen een geheel vormen. Als apart onderdeel van de veenontginningen kan het gebied Het Goor (reservaat staatsbosbeheer) genoemd worden. Het landschap wijkt af van de overige jonge ontginningen. Er is geen bebouwing, enkele boerderijen langs de rand uitgezonderd. De indeling van de percelen is regelmatig en de percelen zijn klein. Het noordelijke deel van Het Goor en de Zwanenbroek behoren tot het *ruilverkavelingslandschap*. Het landschap is open en wordt doorsneden door rechte wegen. De kavels zijn rechthoekig waarop nieuwe boerderijen gesitueerd zijn. De boerderijen kenmerken zich door hun nieuwe gebouwen en door de doorgaans zeer grote schuren en silo's. Ze liggen op regelmatige afstand van elkaar. De beekdalen rond Bredevoort behoren ook tot het jonge ontginningslandschap. Het gebied ligt laag en het landschap kenmerkt zich door openheid. Bebouwing en beplanting komt er niet voor.

Buitenplaatsen en landgoederen komen voor in de meeste Gelderse gemeenten. Een concentratie zien we op de grenzen van de hogere Veluwe gronden naar de lager gelegen Rijn- en IJsselvallei en in de Graafschap. Ook in de Achterhoek en de Betuwe komen we regelmatig buitenplaatsen en landgoederen tegen.

De laatste jaren wordt vanuit de rijksoverheid het aanleggen van **nieuwe landgoederen** gestimuleerd. Op de oudere buitenplaatsen en landgoederen, is meestal de monumentenwet van toepassing. Deze stelt hoge eisen aan wijziging en onderhoud van de bebouwing. Bij de welstandsbeoordeling met

betrekking tot beschermde buitenplaatsen en landgoederen wordt in principe uitgegaan van een zorgvuldige omgang met de historische waarde van de bebouwing. Bij niet beschermde buitenplaatsen en landgoederen zal per geval bekeken moeten worden wat de kansen zijn voor behoud, herstel of aanpassing.

Boerenerven In Gelderland treffen wij een rijke verzameling van gebieden aan die zijn ontstaan vanuit verschillend agrarisch grondgebruik. Diverse methoden van akkerbouw en veeteelt zijn in de loop der eeuwen in de vorming van het landschap tot uitdrukking gekomen en worden nu als cultuurhistorische waardevolle gebieden beschermd. Denk hierbij aan het coulisselandschap in de Achterhoek, het essenlandschap en het kleinschalige polderlandschap in het rivierengebied.

De oudere erven nemen een eigen positie in binnen het landschap. De boerderij, de bijgebouwen en het omliggende erf zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In het Aaltense buitengebied treffen we veelal zogenaamde hallehuisboerderijen aan. Het basiskenmerk is de centrale plaats van de deel, met links en rechts de stallen met dwars daarop een woondeel, alles overwegend onder een en dezelfde kap.

De indeling van de boerderij heeft van oorsprong invloed op de indeling van het omliggende erf, zowel op de plaatsing van de bijgebouwen ten opzichte van de boerderij als op de manier van erfbeplanting. Opvallend daarbij is de voor- en achterkant benadering, aanhakend op de indeling van de boerderij; voor het woongedeelte en achter het bedrijfsgedeelte.

De “jongere” erven liggen langs een weg. Meestal is het voorhuis naar de weg gekeerd en liggen daarachter de schuren in een rechthoekig patroon. Sommige erven maken deel uit van een bebouwingslint. De laatste jaren vindt er een ingrijpende schaalvergroting plaats in de agrarische bebouwing. De oudere, bakstenen schuren maken plaats voor grote damwand loodsen. Deze verhouden zich vaak moeizaam met de van oudsher aanwezige bebouwing en de schaal van het landschap. Ook vindt er op voormalige boerenerven een functieverhuizing plaats naar wonen en andersoortige bedrijvigheid. De oorspronkelijke karakteristiek van de erven staat hierdoor eveneens onder druk.

2.2. Beschrijving hoofdstructuur

Het gemeentelijke landschap wordt doorsneden door lineaire structuren als wegen, waterlopen en spoorlijnen. De oude hessenweg, waar de Romienendiek onderdeel van uitmaakt, is een van de oudste structuren die Arnhem met het Munsterland verbond.

In de 19e eeuw werden de zogenaamde straatwegen aangelegd. Naast deze wegenstructuur vormen, de Keizersbeek, de Aa-strang en de Slingebeek – Schaarsbeek karakteristieke belijningen door het landschap. Aan het historische netwerk van wegen en waterlopen zijn structuren toegevoegd die deels het historische netwerk overlappen maar ook deels vervangen. In 1885 wordt de spoorlijn Zevenaar-Winterswijk geopend. In 1904 komt daar nog de spoorlijn van Varsseveld naar Dinxperlo bij. Bij Aalten en Bredevoort wordt een station gebouwd. Vlakbij Lintelo en De Heurne een halteplaats. De laatste twee zijn opgeheven. Alleen de kern Aalten kent tegenwoordig nog een station. De overige zijn opgeheven.

In de jaren '30 wordt ten noorden van de kern Aalten de Ringweg aangelegd. De Ringweg verbindt de Varsseveldsestraatweg met de Bredevoortsestraatweg buiten de kern om. In Dinxperlo wordt in 1947 officieel de rondweg aan de westzijde van de kern in gebruik genomen. Het doorgaande verkeer hoeft voortaan niet meer door het centrum heen. Dit is ook van toepassing op Bredevoort.

Aan de zuidzijde wordt een weg buitenom gelegd. In de jaren '70 wordt de noordzuid georiënteerde Hamelandroute aan de wegenstructuur toegevoegd. Deze route komt buiten de kern Aalten te liggen en doorsnijdt het historische patroon van radiale wegen.

2.3. Beschrijving bebouwing

Onder bebouwing in het buitengebied vallen de historische boerenerven, de meer recente erven, landgoederen, maar ook andere bedrijven als timmerbedrijven en bouwbedrijven.

Stedenbouwkundig

De bebouwing in het buitengebied is door de eeuwen heen voornamelijk agrarisch van karakter geweest. De complexen zijn van oudsher vrij bescheiden van omvang en kennen historisch gezien

een bepaalde opbouw. Het hoofdgebouw, de bijgebouwen en het erf zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en vormt bovendien een onderdeel van het totale cultuurlandschap.

Agrarische bebouwing

Een boerderij omvat van oorsprong een hoofdgebouw, waarin zowel de woning, als de belangrijkste agrarische ruimten zijn ondergebracht en een aantal bijgebouwen. De bijgebouwen zijn aan het hoofdgebouw vast gebouwd of als losstaande elementen op het erf geplaatst. De oorspronkelijke boerderijen zijn meestal van het hallehuistype. Soms komt ook de variant van het T-huis voor. Vaak zijn de plankengevels ossenbloedrood of groen geschilderd. De windveren worden sinds de vorige eeuw meestal wit geschilderd en doen de boerderij duidelijk uitkomen in het landschap.

De steile dakhelling vertoont soms ter hoogte van de gebintstijlen een lichte knik. De schoorsteen is doorgaans niet op de nok geplaatst, maar steekt ergens halverwege de dakschilden boven het dak uit. Het krukhuis deed omstreeks het laatste kwart van de 19e eeuw zijn intrede, waarbij de vormgeving vaak geïnspireerd was op de stedelijke bebouwing uit die tijd en dus rijk geornamenteerd.

Door de tijd heen zijn er bijgebouwen bij de boerderij geplaatst. De bijgebouwen zijn aan de boerderij zelf gebouwd of vrij op het erf geplaatst. Deze kennen een ondergeschikte situering en plaatsing ten opzichte van het hoofdgebouw. Met materiaal – en kleurgebruik is aangesloten bij het uiterlijk van het hoofdgebouw.

Na de Tweede Wereldoorlog heeft de agrarische sector een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Dat heeft zich ook geuit in de agrarische bouwvormen. Vanaf dat tijdstip werden boerderijen anders gebouwd: de bedrijfswoning werd los gebouwd van de bedrijfsgebouwen en kreeg steeds meer het uiterlijk van een burgerwoning, zoals die ook in de dorpen te vinden waren. De bedrijfsgebouwen werden veel grootschaliger, gestandaardiseerd met lage dakhelling. Bij deze complexen is de relatie tussen de hoofdbebouwing en de bijgebouwen door het gebruik van andersoortige materialen minder sterk aanwezig. Naast agrarische complexen in het buitengebied bevinden er zich ook andere bedrijven.

Er is sprake van **burgerwoningen** in het buitengebied indien:

- het een woning betreft die ligt binnen het deelgebied “landelijk gebied”,
- het een woning betreft die geen functionele binding heeft met een andere functie in het buitengebied.

Burgerwoningen komen verspreid over het hele buitengebied voor. Plaatselijk is een zekere concentratie waarneembaar in de vorm van lintbebouwing of clusters. Het overgrote deel hiervan bestaat uit vrijstaande woningen. Slechts in enkele gevallen is er sprake van een dubbele of rijtjeswoning. Er is sprake van een diversiteit aan bebouwingskarakteristieken (in het algemeen samenhangend met het tijdperk waarin de betreffende woning tot stand kwam). De materialen, massa, schaal en vorm van de burgerwoningen in het buitengebied wijken over het algemeen af van de oorspronkelijk agrarische bebouwing in het buitengebied.

2.4. Waarden, niveaus en criteria landelijk gebied

Criteria worden altijd gehanteerd in combinatie met de beschreven kenmerken.

Die kenmerken worden beschreven die van waarde worden geacht. Deze vormen het toetsingskader voor het landelijk gebied.

Bij nieuwbouw gelden de eigen stijlkenmerken als criterium. Deze dienen wel te passen in de groene omgeving. Voor wijzigingen en toevoegingen geldt het betreffende hoofdgebouw als criterium en in tweede instantie de directe omgeving. Als omgevingscriterium geldt speciaal de kleur van grote vlakken die in een groene omgeving dienen te passen. Dit houdt geenszins in dat nieuwe ingrepen van enige omvang geen eigen gezicht mogen hebben.

Een goed ontwerp is meer dan kijken naar gebouw en de omgeving. De bestaande omgeving kent immers ook gevarieerde architectuur. Voor het landelijk gebied geldt zowel op het voorerfgebied als het achtererfgebied een regulier toetsingsniveau, gericht op het behoud en beheer van bestaande kwaliteiten. In het buitengebied kunnen immers bijgebouwen op het achtererfgebied forse afmetingen aannemen en vanuit een verre omtrek zichtbaar zijn.. Toetsing op zaken als geleding van de massa, kapvorm (silhouet) en kleur zijn hier van belang

Toetsingskader landelijk gebied

Toetsingsniveau: Voor: regulier, achter: regulier

Toetsingscriteria:

- omgeving: Landelijk gebied / Individuele architectuur
- maat en schaal: passend in weidse omgeving
- vorm en gebaar: architectonische eenheid per gebouwonderdeel
- materiaal en kleur: passende natuurlijke materialen en overwegend gedekte kleuren passend in weidse omgeving.